

Πληροφορική τεχνολογία στις ελληνικές βιβλιοθήκες: Προβλήματα και προοπτικές*

R.J. HARTLEY**

και Ι.ΙΣ. ΤΡΟΧΟΠΟΥΛΟΣ***

1. Εισαγωγή

ΓΙΑ ΔΙΑΣΤΗΜΑ δύο εβδομάδων, το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1990, αναλάβαμε μια έρευνα για τις ελληνικές δημόσιες βιβλιοθήκες ύστερα από πρόσκληση του Βρετανικού Συμβουλίου και με την ένθερμη υποστήριξη του ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η περιοδεία περιλάμβανε ομιλίες και σεμινάρια για βιβλιοθηκάρους και φοιτητές των σχολών βιβλιοθηκονομίας, καθώς και επισκέψεις σε βιβλιοθήκες. Ένας κατάλογος με τα ιδρύματα που επισκεφθήκαμε δίνεται στον Πίνακα 1. Η αναφορά σκοπό είχε να παρουσιάσει τις πιθανότητες και τα προβλήματα που σχετίζονται με την εισαγωγή της ηλεκτρονικής τεχνολογίας στις ελληνικές δημόσιες βιβλιοθήκες. Καθώς οι βιβλιοθήκες δεν δρουν σε ένα βιβλιογραφικό ή θεσμικό κενό, ήταν αναγκαίο να επισκεφθούμε και άλλα είδη βιβλιοθηκών. Πρέπει να σημειωθεί ότι η θέση όσον αφορά τη χρήση αυτού του είδους τεχνολογίας στις ελληνικές δημόσιες βιβλιοθήκες είναι, επί του παρόντος, περισσότερο ζήτημα προοπτικής παρά άμεσης εφαρμογής. Παρ' όλα αυτά, θα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρατηρεί κανείς τις αλλαγές που θα συντελούνται στα επόμενα χρόνια, καθώς η

Ελλάδα ενσωματώνεται ολοκληρωτικά στις Ευρωπαϊκές Οικονομικές Κοινότητες.

2. Η παρούσα κατάσταση

2.1. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες

Η γενική εικόνα των ελληνικών δημόσιων βιβλιοθηκών ακολουθεί τον τύπο μιας βιβλιοθήκης με παραδοσιακές υπηρεσίες, που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον στη συλλογή πολύτιμου και αξιόλογου υλικού εις βάρος των πιο εύληπτων αναγνωσμάτων ή της παροχής πληροφοριών. Ο υποβαθμισμένος ρόλος που έχει μια δημόσια βιβλιοθήκη στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων, συντηρείται και από το γεγονός ότι δεν υπάρχει παράδοση στη χρήση βιβλιοθηκών για το εξωσχολικό διάβασμα. Σ' αυτό το άρθρο δίνεται ένα σύντομο διάγραμμα της κατάστασης των ελληνικών βιβλιοθηκών, ενώ περισσότερες πληροφορίες παρέχονται από ποικιλία πηγών.¹⁻³ Οι δημόσιες (public) βιβλιοθήκες στην Ελλάδα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, σύμφωνα με το νομικό καθεστώς, τις διοικητικές υπευθυνότητες και τους χρήστες τους: δημόσιες, δημοτικές και παιδικές.

* Το κείμενο αυτό αποτελεί κατά μεγάλο ποσοστό μετάφραση του άρθρου με τίτλο «Information technology in Greek Libraries: problems and prospects», που δημοσιεύθηκε από τους ίδιους συγγραφείς στο ειδικό βρετανικό περιοδικό για τον αυτοματισμό των βιβλιοθηκών *Program*, vol. 24, No 4, October 1990, pp. 333-342.

** Καθηγητής, Τμήμα Βιβλιοθηκονομικών και Πληροφοριακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Ουαλλίας, Aberystwyth SY23 3AS, Wales.

*** Διευθυντής Δημόσιας Βιβλιοθήκης Βερόιας, Βέροια.

Ευχαριστούμε το Βρετανικό Συμβούλιο για τη συνεχή υποστήριξή του και ιδιαίτερα την κ. Stephanie Mather, τον κ. John Charman και την κ. Τασούλα Πανταζίδου. Ευχαριστούμε επίσης το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κυρίως την κ. Σοφία Εξαρχάκου χωρίς τη βοήθειά τους η όλη έρευνα δεν θα είχε γίνει πραγματικότητα. Ευχαριστούμε, τέλος, τους Έλληνες βιβλιοθηκάρους και τους αρμόδιους, που διέθεσαν πολύτιμο χρόνο για να συζητήσουν μαζί μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κατάλογος Ιδρυμάτων

Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης
Δημοτική Βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης
Δημόσια Βιβλιοθήκη της Λάρισας
Δημόσια Βιβλιοθήκη του Ναυπλίου
Δημόσια Βιβλιοθήκη της Βέροιας
Βιβλιοθήκη Κέντρου Ευρωπαϊκών Σπουδών, Θεσσαλονίκη
Κέντρο Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου, Αθήνα
Βιβλιοθήκη Βρετανικού Συμβουλίου, Αθήνα
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, ΤΕΙ, Αθήνα
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, ΤΕΙ, Θεσσαλονίκη
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα
Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκάρων
Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο, Βέροια

2.1.1. Δημόσιες

Υπάρχουν 41 δημόσιες, συμπεριλαμβανομένης και της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος που αντιμετωπίζεται ξεχωριστά πιο κάτω. Οι υπόλοιπες σαράντα έχουν αφηρητά το νομό. Επιχορηγούνται και υπάγονται διοικητικά στο Τμήμα Βιβλιοθηκών του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: στις προθέσεις του υπουργείου αυτού ανήκει η δημιουργία μιας δημόσιας βιβλιοθήκης σε καθένα από τους 52 νομούς της χώρας.

Παρά το μέγεθος των γεωγραφικών περιοχών για τις οποίες προσφέρονται οι υπηρεσίες μιας βιβλιοθήκης, ο αριθμός των ατόμων που μπορεί να απασχολεί κάθε βιβλιοθήκη περιορίζεται, από το νόμο, στα δέκα άτομα. Ο διευθυντής της βιβλιοθήκης πρέπει να είναι απόφοιτος πανεπιστημίου και, καθώς δεν υπάρχουν ανώτατα ιδρύματα (στην Ελλάδα) που να παρέχουν σπουδές για την επιστήμη της βιβλιοθηκονομίας, οι διευθυντές τους δεν

έχουν εξειδικευμένη κατάρτιση, ενώ ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός υπαλλήλων μερικών βιβλιοθηκών είναι απόφοιτοι των σχολών βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης των διευθυντικών στελεχών και ο περιορισμένος αριθμός του προσωπικού, παραμένουν περιοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη βιβλιοθηκών σε όλους τους νομούς.

Ο αριθμός των βιβλίων στις δημόσιες βιβλιοθήκες κυμαίνεται μεταξύ 20.000 και 60.000. Αυτοί οι αριθμοί, πάντως, είναι κατά κάποιο τρόπο παραπλανητικοί, καθώς κρύβουν το γεγονός ότι το μεγαλύτερο τμήμα αυτών των συλλογών δεν είναι προσίτο για δανεισμό στο κοινό, είναι παλιό, όχι όλο καταλογογραφημένο και σε μεγάλο βαθμό καθρεφτίζει ό,τι ονομάζεται «σοβαρή φιλολογία», παραγνωρίζοντας το ρόλο που μπορεί να παίξει μια δημόσια βιβλιοθήκη προσφέροντας υλικό και για γενικότερους, ψυχαγωγικούς σκοπούς. Επιπλέον, είναι άγνωστη η ιδέα μιας δημόσιας βιβλιοθήκης ως κέντρου πληροφόρησης για το ευρύ κοινό.

Τα κτίρια των βιβλιοθηκών συχνά μοιάζουν με το υλικό των βιβλιοθηκών, ως προς την παλαιότητα και την ακαταλληλότητα. Για παράδειγμα, στη Βέροια και στη Λάρισα, οι βιβλιοθήκες είναι στριμωγμένες και στοιβαγμένες και σχεδόν «κρύβονται» από το κοινό, ευρισκόμενες στον πρώτο όροφο κτιρίων και παρθέχοντας πρόσβαση στους χώρους των μόνο με σκάλες. Οι βιβλιοθήκες αυτές, πάντως, προβλέπεται να μεταστεγασθούν σε καινούργια κτίρια. Ειδικότερα, στην περίπτωση της Βέροιας, έχουν αγορασθεί δύο συνεχόμενα οικόπεδα στο κέντρο της πόλης, όπου πρόκειται να ανεγερθεί η καινούργια βιβλιοθήκη. Στη Λάρισα, εξάλλου, αγοράσθηκε ένα μεγάλο παλιό κτίριο που θα μετατραπεί σε βιβλιοθήκη. Σε μερικές δημόσιες βιβλιοθήκες, τέλος, λειτουργούν κινητές μονάδες. Η Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας, λόγω χάρης, έχει τρία βιβλιοαυτοκίνητα που εξυπηρετούν την Κεντροδυτική Μακεδονία.

2.1.2. Δημοτικές

Σήμερα υπάρχουν τετρακόσιες δημοτικές βιβλιοθήκες με αρκετές διαφορές στην ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει καθεμιά, επειδή η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν υποχρεούται στην υποστήριξη του θεσμού. Το επίπεδο των υπηρεσιών διαφέρει ανάλογα με το ενδιαφέρον των τοπικών αρχών, την παράδοση και τις δωρεές που κατά καιρούς γίνονται.

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης είναι, πιθανόν, η περισσότερη αναπτυγμένη. Η κεντρική βιβλιοθήκη στεγάζεται σ' ένα παλιό και ακατάλληλο κτίριο, ενώ πολλά από τα καινούργια παραρτή-

ματα έχουν μοντέρνα εσωτερική διαμόρφωση και εντυπωσιακά έπιπλα. Αυτή η βιβλιοθήκη βρίσκεται στη διαδικασία δημιουργίας ενός αυτοματοποιημένου συστήματος, στο οποίο αναφερόμαστε εκτενέστερα παρακάτω.

2.1.3. Παιδικές

Υπάρχουν 21 βιβλιοθήκες, για παιδιά α-

γροτικών περιοχών, που επιχορηγούνται από το Υπουργείο Γεωργίας. Παρόλο που αυτό μοιάζει με ασυνήθιστη πηγή οικονομικής υποστήριξης για βιβλιοθήκες, εξηγείται, κατά κάποιο τρόπο, από το ενδιαφέρον να περιορισθεί ο αναλφαβητισμός στις αγροτικές περιοχές και από την προσπάθεια προστασίας της γεωργίας με την παρεμπόδιση μεγαλύτερων μετακινήσεων σε αστικές περιοχές. Όλες αυτές οι βιβλιοθήκες συνδέονται με το Κέντρο Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου στην Αθήνα, που λειτουργεί ως κέντρο διακίνησης του υλικού.

2.1.4. Νέα τεχνολογία στις δημόσιες βιβλιοθήκες

Καμιά από τις κύριες λειτουργίες του κύκλου εργασιών των ελληνικών δημόσιων βιβλιοθηκών δεν είχε αυτοματοποιηθεί έως το χρόνο της επίσκεψής μας. Η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης βρίσκεται στο πιο προχωρημένο στάδιο. Εδώ η εφαρμογή ενός εσωτερικού συστήματος, με τη χρήση ενός συστήματος διοίκησης σχεσιακής βάσης δεδομένων (RDBMS) INQUIRY, προχωρεί αρκετά καλά. Είχαμε τη δυνατότητα να δούμε από κοντά το σύστημα και να συζητήσουμε με τον προγραμματιστή, που ήταν υπεύθυνος για την ανάπτυξη του, παίρνοντας επιπλέον κι ένα αντίγραφο από το λεξικό δεδομένων. Το σύστημα θα παρέχει κατάλογο και έλεγχο διακίνησης υλικού, με κατάλογο άμεσης επικοινωνίας για έρευνα, μόνο για

το προσωπικό. Ο προγραμματιστής ήταν ενήμερος των προβλημάτων, που συνεπάγεται η δημιουργία ενός καταλόγου βιβλιοθήκης με τη χρήση πακέτου συστημάτων διοίκησης δεδομένων με προσδιορισμένο μάκρος πεδίου, αλλά πίστευε ότι στο τέλος το σύστημα θα είναι ικανοποιητικό. Η δημιουργία της βάσης δεδομένων έγινε με τη βοήθεια των προγραμματιστών του δήμου. Περισσότερο από το 90% του υλικού της βιβλιοθήκης είναι γραμμένο στην ελληνική γλώσσα και, έτσι, οι όποιες βιβλιογραφικές εγγραφές από το εξωτερικό δεν προσφέρουν βοήθεια στη δημιουργία της βάσης δεδομένων. Ο σχεδιασμός περιλαμβάνει την εισαγωγή των δεδομένων διά πληκτρολόγησής και με τη βοήθεια οδηγίων, που εμφανίζονται στην οθόνη. Οι εγγραφές αυτές θα περιέχουν στοιχεία για το συγγραφέα, τον τίτλο, την έκδοση, τον αριθμό των τόμων, τον εκδότη, την ημερομηνία έκδοσης όχι, δηλαδή, τα πλήρη στοιχεία καταλόγου. Η μετατροπή των βιβλιογραφικών εγγραφών σε φόρμα αναγνώσιμη από μηχανή θα έδινε τη δυνατότητα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη να εκμεταλλευθεί οικονομικά την όλη πρωτοβουλία αλλά, απ' ό,τι γνωρίζουμε, κάτι τέτοιο δεν εντάσσεται στα σχέδια του προσωπικού της βιβλιοθήκης.

Ο δανεισμός θα γίνεται με την πληκτρολόγηση των στοιχείων, που συνοδεύεται αναπόφευκτα με πιθανά λάθη και καθυστέρηση στην όλη διαδικασία. Το προσωπικό γνωρίζει ότι αυτό που γίνεται

δεν αποτελεί την ιδεώδη λύση, αλλά θεωρεί ότι είναι σημαντική προσπάθεια στην κατεύθυνση αυτοματοποίησης του συστήματος.

Ακόμη, αρκετές δημόσιες βιβλιοθήκες πλέζονται να προχωρήσουν στην αυτοματοποίηση των λειτουργιών τους, καθώς η Ελλάδα «σαρώνεται» από τον ενθουσιασμό για τους υπολογιστές. Η τάση αυτή θυμίζει την ανάλογη περίοδο στη Βρετανία, στις αρχές της δεκαετίας του '80, όπου καταστήματα με υπολογιστές ξεφύτρωναν παντού. Ειπώθηκε σε μας (όχι από βιβλιοθηκάρους) ότι ο αυτοματισμός μιας βιβλιοθήκης μοιάζει με τον αυτοματισμό ενός video καταστήματος, και καθώς τέτοιου είδους καταστήματα έχουν αυτοματοποιήσει τις λειτουργίες τους δεν υπήρχε σοβαρή δικαιολογία για την αδράνεια των βιβλιοθηκών.

2.2. Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Για πολλά χρόνια, τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα ήταν δύο: των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης. Τα τελευταία είκοσι χρόνια εκδηλώθηκε αρκετός ενθουσιασμός από την πλευρά της πολιτείας στην κατεύθυνση της ίδρυσης περισσότερων πανεπιστημίων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ανώτερης εκπαίδευσης. Έτσι, σήμερα λειτουργούν και τα παρακάτω πανεπιστήμια: Πάτρας, Ιωαννίνων, Κρήτης, Θράκης, Θεσσαλίας, Αιγαίου και Ιονίου. Επιπλέον, έχουν ιδρυθεί και διάφορα Τεχνολογικά Ιδρύματα (περισσότερα στοιχεία σχετικά με αυτές τις εξελίξεις μπορεί κανείς να αποκομίσει από τα άρθρα των Birk, Karageorgiou και Krikelas^{4,5}). Η δημιουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων ανταποκρίνεται περισσότερο σε πολιτικές σκοπιμότητες και γι' αυτό, άλλωστε, η ίδρυσή τους δεν συνδέεται με τη συνεχή υλικοτεχνική υποστήριξή τους, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στους στόχους τους. Έτσι, για το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας το οποίο τυπικά είχε ιδρυθεί το 1984, κατά την επίσκεψή μας στο Βόλο είδαμε μόνο ένα άδειο κτίριο, που ανέμενε τη μετατροπή του σε ένα από τα κτίρια του πανεπιστημίου. Το δεδομένο, εξάλλου, ότι η πολιτική σκοπιμότητα υπερέχει πολλές από τις σχετικές αποφάσεις για τη δημιουργία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αυτά βρίσκονται, σε αρκετές περιπτώσεις, διασκορπισμένα σε διάφορες περιοχές. Έτσι, όμως, είναι αρκετά δύσκολο να διοικείται και να λειτουργεί, λόγω χάρη, το Πανεπιστήμιο Κρήτης με επιτυχία, όταν τα τμήματά του απέχουν 80 χιλιόμετρα το ένα από το άλλο, ή το Πανεπιστήμιο Θράκης, του οποίου οι σχολές βρίσκονται σε τρεις διαφορετικές πόλεις: τα προβλήματα αυτά αποκτούν μεγαλύτερη έκταση στην περίπτω-

ση του Πανεπιστημίου Αιγαίου, που σχεδιάζεται να αναπτυχθεί στα τέσσερα νησιά Χίο, Λέσβο, Ρόδο και Σάμο.

Η ανάπτυξη των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών παρεμποδίζεται από την παραδοσιακή αντίληψη περί διδασκαλίας, που βασιίζεται στο εγχειρίδιο και στην αποστήθιση, παρά στην έρευνα και στην αναζήτηση. Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότερες από τις βιβλιοθήκες περιλαμβάνουν μικρές συλλογές που εξυπηρετούν, κυρίως, το διδακτικό προσωπικό. Στην περίπτωση του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης, μπορεί μεν να βρει κανείς όλα τα βιβλία των επιμέρους βιβλιοθηκών στον κατάλογο της Κεντρικής Βιβλιοθήκης, όμως τούτο δεν εγγυάται και τη δυνατότητα πρόσβασης σ' αυτά. Η σταδιακή κατάργηση των μικρών βιβλιοθηκών των διαφόρων τομέων και η υιοθέτηση ενός πιο συγκεντρωτικού συστήματος βιβλιοθηκών επισπεύδεται και από την επιστροφή, στην Ελλάδα, αρκετών πανεπιστημιακών, που έχουν εργασθεί στο εξωτερικό και έχουν εμπειρίες από διαφορετικά συστήματα. Το ΑΠΘ σχεδιάζει να μειώσει τον αριθμό των βιβλιοθηκών που λειτουργούν, επί του παρόντος, περίπου στις τριάντα. Αλλά ακόμη κι αυτό, υπολογίζεται ότι θα πάρει αρκετό χρόνο για να επιτευχθεί.

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Κρήτης θεωρείται, σε γενικές γραμμές, η πιο αναπτυγμένη και οργανωμένη στην Ελλάδα. Χρησιμοποιεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα για βιβλιοθήκη (integrated library system), που δημιουργήθηκε στο Ηράκλειο από το Κέντρο σε συνεργασία με τη Βιβλιοθήκη. Το σύστημα θα χρησιμοποιεί εγγραφές σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή (MARK format), με το υλικό καταλογογραφημένο σύμφωνα με τους αγγλοαμερικανικούς κανόνες και το ταξινομικό σύστημα της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου. Με την προϋπόθεση ότι αυτές οι απόπειρες θα είναι επιτυχείς, προβλέπεται να αυτοματοποιηθεί αρχικά ο κατάλογος, μετά η συλλογή των περιοδικών και, τέλος, η κυκλοφορία του υλικού.

Την πρώτη, επίσημη, προσπάθεια αυτοματοποίησης των λειτουργιών βιβλιοθήκης, όσον αφορά τις ελληνικές πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, την ανέλαβε το Πανεπιστήμιο Θράκης (η απόπειρα περιγράφεται από τον Papadoperakis⁶), αλλά δεν είχε συνέχεια.

Στο ΑΠΘ μπορεί κανείς να βρει, στην Κεντρική Βιβλιοθήκη, οπτικούς δίσκους (CD-ROM), προϊόντα της OCLC. Όμως, μόνο δύο υπάλληλοι γνωρίζουν να ερευνούν τράπεζες πληροφοριών, και ο ένας σταθμός εργασίας του CD-ROM δεν βρίσκεται σε χώρο ελεύθερης πρόσβασης για το κοινό. Κατά συνέπεια, οι τράπεζες πληροφοριών ερευνώνται κατόπιν προσεννοήσεως.

2.3. Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος

Η πρόδρομος της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος ιδρύθηκε στα 1828, στην Αίγινα. Η Βιβλιοθήκη μεταφέρθηκε μετά στο Ναύπλιο, προτού εγκατασταθεί οριστικά στην Αθήνα. Την ιστορία της Εθνικής Βιβλιοθήκης μπορεί να διαβάσει κανείς στη σχετική εργασία του Δημόπουλου.⁷

Η Βιβλιοθήκη περιλαμβάνει υλικό 1.250.000, κυρίως σε έντυπη μορφή, που αυξάνεται κατά 10.000 κάθε χρόνο. Υπάρχει η πολιτική απόκτησης κάθε υλικού που εκδίδεται στην Ελλάδα ή αναφέρεται σε αυτήν, πολιτική που υποβοηθείται από το νόμο αναγκαστικής κατάθεσης. Παρ' όλα αυτά, λέγεται ότι μόνο το 65-70% του υλικού κατατίθεται – το ποσοστό αυτό αυξάνει γύρω στα 90% όσον αφορά τη λογοτεχνία. Η Βιβλιοθήκη λειτουργεί και σαν πληροφοριακή βιβλιοθήκη για τους Αθηναίους, ρόλος ιδιαίτερα σημαντικός για τους φοιτητές του παρακείμενου πανεπιστημίου, το οποίο στερείται κεντρικής βιβλιοθήκης όπως αυτή ορίζεται στις χώρες του Βορρά.

Η καταλογογράφηση γίνεται από έξι καταλογογράφους, που εργάζονται με βάση τους αγγλοαμερικανικούς κανόνες και χρησιμοποιούν μια έκδοση των θεματικών επικεφαλίδων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου, με κάποιες αλλαγές προσαρμογής στην ελληνική πραγματικότητα. Μέχρι πρότινος, όλες αυτές οι εργασίες αφορούσαν μόνο τον κατάλογο της Βιβλιοθήκης.⁸

Επιπλέον, έχουν προχωρήσει οι επαφές με μια ανωστή εταιρεία που ασχολείται με τον αυτοματισμό βιβλιοθηκών, και με έναν προμηθευτή προϊόντων CD-ROM, για την εκπόνηση μελέτης όσον αφορά τη μηχανογράφηση της Βιβλιοθήκης. Από τους ειδικούς της Βιβλιοθήκης υπολογίζεται ότι αρχικά θα γίνει η αυτοματοποίηση των εργασιών καταλογογράφησης, και θα ακολουθήσουν οι εργασίες παραλαβής υλικού και η δημιουργία αυτοματοποιημένου καταλόγου (OPAC).

2.4. Άλλες βιβλιοθήκες

Ο ρόλος του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) στη δημιουργία ελληνικών βάσεων δεδομένων και την ανάπτυξη λογισμικού για δυνατότητα πρόσβασης σε τράπεζες δεδομένων έχει περιγραφεί από τον Σκούρα.⁹ Το κέντρο αυτό έχει προχωρήσει και στην παραγωγή ενός προγράμματος που τρέχει σε IBM PC-XT και σε όλα τα συμβατά. Αυτό το πρόγραμμα έχει δημιουργηθεί σε συνεργασία με τον Γιώργο Σκρέτα από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ Αθηνών. Αποτελεί δε ένα εύχρηστο πακέτο, κατάλληλο για μικρές εσωτερικές τράπεζες δεδομένων σε

αρκετές βιβλιοθήκες. Το Κέντρο Παιδικού και Εφηβικού βιβλίου, στην Αθήνα, είναι μία από τις βιβλιοθήκες που χρησιμοποιούν το προαναφερόμενο πρόγραμμα.

Υπάρχουν πολλές άλλες βιβλιοθήκες ι-διωτικών σχολείων, ερευνητικών κέντρων κ.λπ. στην Ελλάδα. Στοιχεία για μερικές από αυτές δίνει σε άρθρο του ο Καρνουπιανίς.¹⁰ κάποιες δε, όπως η Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Συμβουλίου στην Αθήνα, έχουν εγκαταστήσει τελευταία ένα μηχανήματα CD-ROM και έχουν αρχίσει, γενικά, να χρησιμοποιούν υπολογιστές.

2.5. Βιβλιοθηκονομική εκπαίδευση

Μέχρι στιγμής, υπάρχουν τμήματα βιβλιοθηκονομίας στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Οι σπουδές διαρκούν τρία χρόνια και προσφέρονται κυρίως σε αποφοίτους λυκείου. Ύστερα από επιτυχή πρακτική εξάσκηση, για έξι μήνες, σε κάποια βιβλιοθήκη οι σπουδαστές παίρνουν το πτυχίο τους.

Σχεδιάζεται, επίσης, η ίδρυση τμήματος πανεπιστημιακού επιπέδου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, στην Κέρκυρα. Ωστόσο, αυτή η σκέψη βρίσκει μόνιμα αντίθετη την πλειονότητα των βιβλιοθηκονομικών, που αισθάνονται ότι η καλύτερη επάνδρωση και ενίσχυση των υπαρχόντων τμημάτων θα αποτελούσε πιο λογική εξέλιξη· μέχρι σήμερα, πάντως, δεν έχει ιδρυθεί Σχολή Βιβλιοθηκονομίας στην Κέρκυρα.

3. Εμπόδια στη χρήση της νέας τεχνολογίας στις ελληνικές βιβλιοθήκες

Ο Eyre¹¹ σημειώνει ότι οποιαδήποτε πρόοδος στην εφαρμογή τεχνολογίας πληροφορικής στις βιβλιοθήκες του Νότου εξαρτάται από τη σταθερή διακυβέρνηση και τη δραστήρια κυβερνητική υποστήριξη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εμείς είμαστε αισιόδοξοι ότι σήμερα υπάρχει κατάλληλο έδαφος για την αναγνώριση της σημασίας των βιβλιοθηκών από την κυβέρνηση. Το αν, όμως, αυτή η αναγνώριση θα μετουσιωθεί και στην αναγκαία οικονομική υποστήριξη, σε μια περίοδο λιτότητας, θα το δείξει το μέλλον. Η έλλειψη ευρύτερου ενδιαφέροντος για τις βιβλιοθήκες αποτελεί, βέβαια, εμπόδιο στην ανάπτυξή τους, όμως τα απαιτούμενα χρήματα για την εδραίωση σημαντικών αλλαγών στον τομέα των βιβλιοθηκών είναι σχετικά λίγα.

Στις βιβλιοθήκες, ιδιαίτερα στις δημόσιες, η δυσχέρεια εντοπίζεται στην απουσία εγγραφών, σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή. Επιπλέον, δεν υπάρχουν

προϊόντα των εκδοτών, ανάλογης βαρύτητας με αυτά της Βρετανίας ή της Αμερικής, που να χρησιμοποιηθούν ως πηγή για βασικές βιβλιογραφικές λεπτομέρειες. Γι' αυτούς τους λόγους, όλες οι εργασίες καταλογογράφησης γίνονται επιτόπου. Επιπροσθέτως, δεν υπάρχει καμία παράδοση επίσημης συνεργασίας μεταξύ βιβλιοθηκών, που θα έκανε ορατή τη δυνατότητα να κατανέμονται οι εργασίες παραγωγής

εγγραφών σ' έναν όμιλο βιβλιοθηκών. Αυτή η έλλειψη συνεργασίας αποτυπώνεται στο ότι, μολονότι και η Πανεπιστημιακή και η Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης πειραματίζονται στην κατεύθυνση αυτοματοποίησης των υπηρεσιών τους, εμφανίζονται ανενθουσιασμένοι για τις κατ' ιδίαν προσπάθειες, αν και η απόσταση που τις χωρίζει είναι μικρότερη του ενός χιλιομέτρου. Η ιδέα της συνεργασίας μάς φάνηκε ότι αντιμετωπίζεται με προκατάληψη από σημαντικό αριθμό βιβλιοθηκονομικών. Η αλλαγή σ' αυτή τη στάση, πάντως, θα ήταν ευεργετική στην προσπάθεια εξάπλωσης των προϊόντων για την αυτοματοποίηση των βιβλιοθηκών.

Η έλλειψη εθνικής πηγής εγγραφών σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή δεν αποτελεί τόσο μεγάλο πρόβλημα για τις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, όπου δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο το υλικό στην ελληνική γλώσσα ν' αποτελεί μόνο το 10% της συνολικής συλλογής. Τέτοιες βιβλιοθήκες έχουν αρκετό υλικό στην αγγλική, τη γαλλική ή τη γερμανική γλώσσα και μπορούν να χρησιμοποιούν εγγραφές, σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή, για τη δημιουργία των καταλόγων τους από πηγές όπως η τράπεζα δεδομένων OCLC. Είναι, μάλιστα, πιθανό τέτοιες μεγάλες τράπεζες δεδομένων να παίζουν κάποιο ρόλο στην παροχή βιβλιογραφικών εγγραφών για το υλικό στην ελληνική γλώσσα. Ωστόσο, εδώ εμφανίζονται τα προβλήματα όσον αφορά τις διαφορές ελληνι-

κών και λατινικών χαρακτήρων: Μετάφραση των δύο αλφαβητών μπορεί να γίνει σύμφωνα με μία ποικιλία κανόνων.¹² Η πολυπλοκότητα του όλου θέματος καταδεικνύεται από την Cornell,¹³ η οποία σημειώνει ότι το όνομα του ποιητή C.P. Kavafy εμφανίζεται στο αρχείο ονομάτων του OCLC με εννέα εκδοχές, τουλάχιστον. Οι προοπτικές συνεργασίας των βιβλιοθηκών, μέσα και έξω από την Ελλάδα, στην κατεύθυνση πρόσβασης σε βιβλιογραφικές εγγραφές, και τα προβλήματα μεταγραφής των εγγραφών ερευνώνται σ' ένα πρόγραμμα από το Πανεπιστήμιο Κρήτης και το King's College του Λονδίνου. Το όλο πρόγραμμα χρηματοδοτείται από την ΕΟΚ. Καθώς το μέγεθος της αγοράς του αυτοματισμού βιβλιοθηκών είναι σχετικά μικρό στην Ελλάδα, δεν έχουν εμφανιστεί εδώ εταιρείες τέτοιου είδους, εκτός από την περίπτωση με την Εθνική Βιβλιοθήκη, που προαναφέραμε. Οι Έλληνες βασίζονται, αναγκαστικά, σε ελληνικές προσπάθειες παραγωγής λογισμικού όπως, π.χ., αυτή του ΕΚΤ, που αναφέρθηκε παραπάνω.

Λίγοι βιβλιοθηκονομικοί έχουν βαθιά γνώση και εμπειρία στη χρήση των υπολογιστών, και γι' αυτό τις περισσότερες φορές εξαρτώνται, ουσιαστικά, από ειδικούς επισκέπτες ή από το ειδικευμένο προσωπικό των καταστημάτων που πωλούν τους υπολογιστές. Καθώς όμως η χρήση των υπολογιστών στις βιβλιοθήκες αποτελεί τώρα τμήμα της εκπαιδευτικής

διαδικασίας και στις δύο σχολές Βιβλιοθηκονομίας, χρειάζεται να δημιουργηθούν τμήματα συνεχούς επιμόρφωσης για το προσωπικό των βιβλιοθηκών, και κυρίως γι' αυτό που κατέχει ανώτερες θέσεις. Ενώ, όπως είπαμε, το προσωπικό των βιβλιοθηκών δεν έχει πρακτική ή θεωρητική γνώση των υπολογιστών, δείχνει να εκτιμά το ρόλο που μπορούν να παίξουν αυτοί στις βιβλιοθήκες και, επιπλέον, είναι αρκετά ενθουσιώδεις στο να μάθει τις λεπτομέρειες.

Ένα, ακόμη, πρόβλημα που εμποδίζει την ανάπτυξη των βιβλιοθηκών είναι η έλλειψη μιας ισχυρής και αποτελεσματικής συνδικαλιστικής ένωσης. Σήμερα, υπάρχουν δύο ξεχωριστοί σύλλογοι, η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και ο Πανελλήνιος Σύλλογος Υπαλλήλων Δημοσίων Βιβλιοθηκών· οι δυνατότητες, όμως, και των δύο να επηρεάσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις είναι περιορισμένες.

4. Προοπτικές

Με όλα όσα αναπτύχθηκαν προηγουμένως, μπορεί κανείς να οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι δεν αναμένονται μεγάλες εξελίξεις στην εφαρμογή της νέας τεχνολογίας στις ελληνικές βιβλιοθήκες, για το εγγύς μέλλον. Όμως, δεν είμαστε τόσο απαισιόδοξοι: πιστεύουμε πως υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες για περαιτέρω βελτίωση.

Η γρήγορη ανάπτυξη των μικροϋπολογιστών στην Ελλάδα παρέχει τη δυνατότητα για χρήση υπολογιστών στις βιβλιοθήκες, με κόστος που μπορούν να το ανυψώσουν οι περισσότερες από αυτές. Θεωρούμε ότι, με αυτό τον τρόπο, οι Έλληνες βιβλιοθηκάριοι θ' αρχίσουν να αποκτούν εμπειρία στη χρήση των υπολογιστών: η χρήση προγραμμάτων αυτοματισμού γραφείου, επεξεργασίας κειμένου, λογιστικών φύλλων, λογισμικού βάσης δεδομένων κ.λπ. θα συντελέσει στην αποδοτικότερη οργάνωση των διοικητικών λειτουργιών και, παράλληλα, θα εμπλουτίσει με εμπειρία το προσωπικό των βιβλιοθηκών.

Οι εφαρμογές θα είναι παραπλήσιες με αυτές άλλων χωρών, με τον επεξεργαστή κειμένου να υποκαθιστά σταδιακά τη γραφομηχανή, τα λογιστικά φύλλα να χρησιμοποιούνται στον οικονομικότερο σχεδιασμό, και το λογισμικό βάσης δεδομένων στη δημιουργία τοπικών βάσεων δεδομένων, στο αρχείο μελών ή, ακόμη, και συστημάτων παραγγελίας υλικού. Πιστεύουμε ότι τέτοιου είδους εμπειρίες θα είναι ιδιαίτερα ευεργετικές για τους Έλληνες βιβλιοθηκάρχους, όταν θ' αντιμετωπίσουν την πρόκληση για αυτοματισμό των βιβλιοθηκών. Βέβαια, πρέπει να λάβουν χώρα και άλλες αλλαγές για την εδραίωση του αυτοματισμού των βιβλιοθη-

κών. Θεωρούμε, λοιπόν, ζωτικής σημασίας τη δημιουργία εθνικής πηγής εγγράφων αναγνώσιμων από μηχανή, με την πρώτη ευκαιρία. Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος έχει το καθήκον πρωτοπορίας σ' αυτή την περίπτωση, αν και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (ας σημειωθεί η περίπτωση της Ιταλίας και της Μ. Βρετανίας) οι προσπάθειες έγιναν προς την κατεύθυνση της συνεργασίας για την παραγωγή εθνικών βιβλιογραφικών βάσεων δεδομένων. Μια τελευταία ανάγκη αποτελεί η διάθεση κατάλληλου υλικού (hardware) και λογισμικού (software) προϊόντων που δημιουργούνται είτε από ελληνικές εταιρείες ή οργανισμούς, όπως το Πανεπιστήμιο Κρήτης και το ΕΚΤ, είτε από μεγάλες ξένες εταιρείες ειδικές στον αυτοματισμό βιβλιοθηκών που θα εγκατασταθούν στην Ελλάδα.

Οπτικοί δίσκοι (CD-ROM) διατίθενται σε μερικές ακαδημαϊκές και ειδικές βιβλιοθήκες. Περιμένουμε την εξάπλωση αυτών των προϊόντων και την αύξηση της έρευνας σε απομακρυσμένες τράπεζες πληροφοριών, όπως η *Datatar* και η *Dialog*. Η χρήση, όμως, των βιβλιογραφικών δεδομένων μπορεί να παρεμποδισθεί από το ότι δεν υπάρχει εθνικό σύστημα δανεισμού, το οποίο θα συμβάλει στην προμήθεια των πρωτότυπων κειμένων.

5. Συμπεράσματα

Στην Ελλάδα, παρατηρούμε σημαντικό ενδιαφέρον για την εφαρμογή της πληροφορικής τεχνολογίας στις βιβλιοθήκες. Η διαδικασία για την εφαρμογή αυτή έχει ήδη αρχίσει σε μερικές βιβλιοθήκες, όπως του Πανεπιστημίου Κρήτης, του Πανεπιστημίου Πατρών και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης. Εμείς πιστεύουμε ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα επαυξηθεί από την ύπαρξη ειδικευμένου δυναμικού, από τη δημιουργία μιας εθνικής βάσης δεδομένων βιβλιογραφικών εγγράφων και από την κατασκευή και διάθεση προϊόντων για τον αυτοματισμό των βιβλιοθηκών. ■

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. N. Birk, D. Karageorgiou and S.L. Shafer, «Greek Public Libraries: an assessment», *International Library Review*, vol. 20, No 1, 1988, pp. 5-17.
2. N. Birk, *An overview of Greek Libraries*. *Ohio Media Spectrum*, vol. 39, No 4, 1987, pp. 8-12.
3. I. Trohopoulos, *Human computer interaction in public libraries with special reference to Greek public libraries*. Aberystwyth: M. Lib dissertation, 1990, charter 4.
4. N. Birk and D. Karageorgiou, «Academic

- Libraries in Greece: a new profile», *Libri*, vol. 38, No 2, 1988, pp. 81-93.
5. J. Krikelas, «Academic Libraries in Greece», *International Library Review*, vol. 16, No 3, 1984, pp. 235-246.
6. P. Papadoperakis, «The automation project at Library B of Thrace University», *Program*, vol. 16, No 2, 1982, pp. 57-66.
7. J. Demopoulos, «The history of the National Library of Greece», *International Library Review*, vol. 14, No 4, 1982, pp. 411-416.
8. Ας σημειωθεί ότι η Εθνική Βιβλιοθήκη εκδίδει την Εθνική Βιβλιογραφία, δύο φορές το χρόνο (ήδη στη διάθεση κάθε ενδιαφερομένου βρίσκονται οι τόμοι του 1989 και του 1990).
9. C. Skourlas, *National Documentation Centre: software development for public database management*. Online Information 1988: Proceedings of the 12th International Online Information Meeting, 1988, Oxford: Learned Information, 1990, pp. 629-640.
10. J.S. Karvouniaris, «Information, 1990, Athens: a unique experience for the bibliophile», *Ohio Media Spectrum*, vol. 39, No 4, 1987, pp. 18-22.
11. J. Eyre, «Library automation in Southern Europe», *European Conference on Library Automation* 11-12 September 1986, Harrogate, England: Proceedings of a conference organised and sponsored jointly by the Library Association and CLSI. London: Library Association Publishing Ltd., 1987, pp. 55-71.
12. T. Alevizos, E. Galiotou and C. Skourlas, *Information retrieval and Greek-Latin text*. Online Information 1988: Proceedings of the 12th International Online Information Meeting, 1988, Oxford: Learned Information, 1990, pp. 791-801.
13. E. Cornell, «Greek, computers and Libraries», *Library Review*, vol. 38, No 5, 1989, pp. 7-13.

